

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI MA'NAVIY-MA'RIFIY FAOLIYATGA TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI (SHARQ MUTAFAKKIRLARINING IJTIMOYIY-PEDAGOGIK QARASHLARI MISOLIDA)

Yusupova Sanobar Odil qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21904008>

Annotatsiya. Maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish texnologiyasi Sharq mutafakkirlarining ijtimoiy-pedagogik qarashlari misolida tadqiq etiladi. Muallif bunday tayyorgarlikni talabaning kasbiy bilimlari bilan cheklanmaydigan, uning axloqiy qarashlari, ijtimoiy faolligi, qadriyatlarga munosabati va tarbiyaviy jarayonni tashkil eta olish ko'nikmalari bilan belgilanadigan yaxlit jarayon sifatida asoslaydi. Sharq merosidagi inson kamoloti, odob-axloq, ustoz-shogird munosabati va komil inson tarbiyasiga oid g'oyalarning zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv bilan uzviy bog'liqligi ko'rsatiladi. Maqolada shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning mazmuni ochib berilib, talabaning tayyor bilim qabul qiluvchi obyektidan ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni loyihalaydigan faol subyektga aylanishi tamoyillari bayon etiladi. Shuningdek, ta'lim texnologiyasining o'qituvchi va talaba hamkorligiga asoslangan talqini asosida tayyorgarlik texnologiyasining mohiyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat, pedagogik texnologiya, Sharq mutafakkirlari, ijtimoiy-pedagogik qarashlar, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, komil inson, kasbiy tayyorgarlik, ijodiy salohiyat.

Аннотация. В статье исследуется технология развития готовности будущих учителей начальных классов к духовно-просветительской деятельности на примере социально-педагогических взглядов мыслителей Востока. Автор обосновывает такую подготовку как целостный процесс, не ограничивающийся профессиональными знаниями студента и определяемый его нравственными взглядами, социальной активностью, отношением к ценностям и умением организовывать воспитательный процесс. Показана органическая связь идей восточного наследия о совершенстве человека, нравственности, отношениях наставника и ученика и воспитании совершенной личности с современным компетентностным подходом. Раскрывается содержание личностно ориентированного подхода и излагаются принципы превращения студента из объекта, принимающего готовые знания, в активного субъекта, проектирующего духовно-просветительскую деятельность. На основе трактовки образовательной технологии как системы сотрудничества преподавателя и студента обосновывается сущность технологии подготовки.

Ключевые слова: будущий учитель начальных классов, духовно-просветительская деятельность, педагогическая технология, мыслители Востока, социально-педагогические взгляды, личностно ориентированный подход, компетентностный подход, совершенная личность, профессиональная подготовка, творческий потенциал.

Annotation. The article examines a technology for developing the readiness of future primary school teachers for spiritual and educational activity, drawing on the socio-pedagogical views of Eastern thinkers. The author substantiates such preparation as an integral process that is not confined to the student's professional knowledge but is determined by their moral outlook, social engagement, attitude towards values and ability to organise the educational process. The organic connection is shown between ideas from the Eastern heritage — human perfection,

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

ethics, the mentor–disciple relationship and the upbringing of the perfect person — and the contemporary competence-based approach. The content of the person-centred approach is set out, together with the principles by which a student is transformed from an object receiving ready-made knowledge into an active subject who designs spiritual and educational activity. Drawing on an interpretation of educational technology as a system of cooperation between teacher and student, the essence of the preparation technology is substantiated.

Key words: future primary school teacher, spiritual and educational activity, pedagogical technology, Eastern thinkers, socio-pedagogical views, person-centred approach, competence-based approach, perfect person, professional preparation, creative potential.

KIRISH

Zamonaviy oliy pedagogik ta'limning ustuvor vazifalaridan biri bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini jamiyatda ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga ongli, mas'uliyatli va ijodiy tayyorlashdan iboratdir. Bunday tayyorgarlik talabani faqat kasbiy bilimlarni egallashi bilan cheklanmay, balki uning axloqiy qarashlari, ijtimoiy faolligi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga munosabati, tarbiyaviy jarayonni tashkil eta olish ko'nikmalari hamda shaxsiy mas'uliyat hissi bilan belgilanadi. Shu bois bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish talabani hissiy, aqliy, irodaviy va ijodiy imkoniyatlarini uyg'un shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi kelajakda o'quvchi shaxsining dastlabki ma'naviy qiyofasini shakllantiruvchi asosiy subyektlardan biri hisoblanadi. Shu sababli uning kasbiy tayyorgarligida Sharq mutafakkirlarining inson kamoloti, odob-axloq, ilm-ma'rifat, ustoz-shogird munosabati, vatanparvarlik, halollik, ijtimoiy mas'uliyat va komil inson tarbiyasiga oid ijtimoiy-pedagogik qarashlaridan foydalanish alohida ilmiy-metodik ahamiyat kasb etadi. Bu meros talabalarida ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni faqat tashkiliy tadbirlar majmui sifatida emas, balki shaxsni ma'naviy yetuklikka yetaklovchi, jamiyat bilan uyg'un yashashga tayyorlovchi tarbiyaviy tizim sifatida anglashga yordam beradi.

Talabani o'zlashtirgan bilimni real pedagogik vaziyatlarda qo'llay olishi uchun unda nazariy bilim, amaliy ko'nikma, kasbiy malaka va shaxsiy tajriba uyg'un rivojlangan bo'lishi zarur. Demak, ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorgarlikni shakllantirish o'z-o'zicha yakuniy maqsad emas, balki bo'lajak o'qituvchining haqiqatni anglash, tarbiyaviy jarayonni tahlil qilish, qadriyatli qaror qabul qilish, o'quvchi shaxsiga insonparvar yondashish va ijodiy pedagogik faoliyat yuritish qobiliyatini rivojlantirish vositasidir. Bu jihatdan Sharq mutafakkirlarining ijtimoiy-pedagogik qarashlari zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv bilan uzviy bog'lanadi.

Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining individual qobiliyatlari, ma'naviy ehtiyojlari, kasbiy qiziqishlari va ijodiy imkoniyatlarini aniqlashga sharoit yaratadi. Mazkur yondashuv orqali talaba tayyor bilimlarni qabul qiluvchi obyekt emas, balki ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni anglaydigan, loyihalaydigan va amaliyotda qo'llay oladigan faol subyekt sifatida shakllanadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim mazmunini tashkil etishda quyidagi jihatlarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir:

- talabani mustaqil fikr bildirishi, manba tanlashi, tarbiyaviy faoliyat shakllarini loyihalashi va ijodiy yechim taklif etishiga imkon berish;
- rivojlanayotgan shaxs sifatida talabaga insonparvarlik, ishonch va pedagogik qo'llab-quvvatlash tamoyillari asosida munosabatda bo'lish;
- talabani ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, tarbiyaviy suhbatlar, qadriyatga yo'naltirilgan topshiriqlar va pedagogik loyihalar orqali ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarish.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Bugungi kunda dunyo ta'lim amaliyotida Cambridge, A-Levels, Minor, International Baccalaureate kabi dasturlar insonparvarlik, tolerantlik, mustaqil fikrlash, shaxsiy pozitsiyani asoslash va ta'lim oluvchining faol ishtirokini ta'minlash tamoyillariga tayanadi. Bunday xalqaro ta'lim yondashuvlarida an'anaviy biryoqlama o'qitishdan voz kechish, dars jarayonida talabani faolligini oshirish, mustaqil xulosa chiqarish, jamoa oldida fikrini erkin bayon etish, muammoga tanqidiy yondashish va ijodiy yechim topish ustuvor ahamiyatga ega. Mazkur tamoyillar bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorlashda ham muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Yurtimizda yoshlar masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilayotgan hozirgi sharoitda talabalarda liderlik, tizimli tahlil qilish, kreativ va tanqidiy fikrlash, notiqlik madaniyati, ijtimoiy tashabbuskorlik, loyihalarni boshqarish hamda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida bu ko'nikmalarni shakllantirish kelgusida ularning kichik yoshdagi o'quvchilar bilan ma'naviy-ma'rifiy ishlarni samarali tashkil etishiga zamin yaratadi.

Talabani jamiyatga moslashuvi, kasbiy ijtimoiylashuvi va ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorlanishi uni mustaqil izlanishga, ijtimoiy-pedagogik hodisalarni tahlil qilishga, tarbiyaviy muammolarni aniqlashga va ularning yechimlarini ishlab chiqishga yo'naltiradi. Bu jarayonda faqat nazariy ma'lumotlarni o'zlashtirish yetarli emas; talaba Sharq mutafakkirlarining asarlari, tarixiy-ma'naviy manbalar, xalq pedagogikasi namunalari, milliy qadriyatlar, arxiv va kutubxona materiallari, zamonaviy pedagogik tadqiqotlar hamda amaliy tarbiyaviy tajribalar bilan ishlashni ham egallashi zarur. Bunday faoliyat bo'lajak o'qituvchida tadqiqotchilik madaniyati, tahliliy tafakkur va tarbiyaviy jarayonni ilmiy asosda tashkil etish malakasini shakllantiradi.

"Ta'lim texnologiyasi" kitobi mualliflari ta'lim texnologiyasini o'quv-tarbiya jarayonida talaba maqomini o'zgartirish, ta'lim mazmuniga pedagogik ishlov berish, o'quv materialini talabani real bilish imkoniyatlariga moslashtirish, ta'lim natijalarini belgilangan etalon darajasiga yetkazish va baholashga xizmat qiluvchi usullar, vositalar hamda tashkiliy shakllar majmui sifatida talqin qiladilar. Ularning qarashlarida ta'lim texnologiyasi o'qituvchi va talaba faoliyatini bir tomonlama boshqarish emas, balki ularning hamkorligi, o'zaro muvofiqligi va ta'lim jarayonidagi faol subyektlar sifatida harakatlanishini ta'minlovchi tizim sifatida izohlanadi.

XULOSA

Mazkur yondashuv bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorlash texnologiyasining mohiyatini ham ochib beradi. Chunki bu jarayonda talaba tayyor tarbiyaviy g'oyalarni qabul qiluvchi emas, balki Sharq mutafakkirlarining ijtimoiy-pedagogik qarashlarini o'rganadigan, ularni boshlang'ich ta'lim sharoitiga moslashtiradigan, tarbiyaviy vaziyatlarda qo'llaydigan va o'z faoliyatini tahlil qiladigan faol ishtirokchi sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2016-yil 14-sentabr, O'RQ-406.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni. – Toshkent, 2022-yil 28-yanvar.
3. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. – 224 b.
4. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub // Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. 14-jild. – Toshkent: Fan, 1998.
5. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: O'qituvchi, 1986.
6. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. – Toshkent: Yulduzcha, 1990.